

mást nem tehattunk, örültünk, hogy vége, nem kell a szemébe nézni. Most már nem kell rettegni, igaz, becsült, tisztességes emberek lehetünk, hibátlan keresztények az inkvizíció és mindenki előtt. Élhetünk, élhetünk!... Busra faragott képpel néztünk még rá egy ideig, aztán jólesett, hogy jöttek és elkergettek bennünket mellőle.

P O R T A H U N G A R I C A

Irta: FÁBRY ZOLTÁN

I. *Kell még Tegnapról hívni tannu...*

A magyar békeévek zsiros pátoszát a század elején vihartjelző éles sirályhang bodrozta. Amikor a felszín-Magyarország meglegedetten „a Kárpátoktól az Adriáig“ élvezte és énekelte önmagát, magányos, dacos hang csattant: „Szabad-e sirni a Kárpátok alatt?“ Különvélemény volt ez a szó szoros értelmében. Nem csoda, ha megkiáltóját elnevezték bolondnak, betegnek, perverznek és megtették hazaárulónak, magyargyalázonak és nemzetveszedelemnek. Mára a kérdés krisztusi kort ért el. A különbség mindössze annyi, hogy nem különvélemény többé, de nem is dacos, harsány kiáltás. Ma némuló csüggedt ajakkal mondjuk: szabad-e szólni, szabad-e sirni? Van-e még értelme könnynek, dalnak, szónak? Van-e még hitele tollnak, miértnek? Ma népek és nemzetek, államférfiak és alattvalók, felelősek és felelőtlenek flottákban gondolkodnak, hadosztályokkal érvelnek és ólomban, aszbesztben számolnak. Lassan nem lesz hivatás és munka — reglama, és ember — uniformis nélkül. Amikor hadosztályok százai, bombavetőek ezrei és a háború nyersanyagforrásai határozzák meg a történelmet és formaruhák az embert, micsoda bátorság és micsoda bátorság költőt idézni, vállalni és továbbadni: szabad szót, emberségben fogant gondolatot?!

Légy botor és légy bátor: költők is vannak a világon! Hallgatásra íteltettél? Beszélj azokkal, kiket nem lehet elhallgattatni, halottaiddal. Nem jutsz új költőkhöz, el vagy vágva könyvektől? Lapozd fel a régieket és üdítő forrásokra bukkanysz: a kezdet tanulságához és makulátlanságához.

Flottákban gondolkodnak! Mi nem ezt akartuk! A mát érleltük, de nem a mi vetésünk virul. Embert faragtunk magunkból, másokból és állat-hős igék győztek felettünk. A magyarságot európai humanizmussá dajkáltuk, de az éljen barbár törzsfőnököknek szól és a hang mikrofonból keve öblösödik parancssá, hurrává!

Vissza! Vissza az igéhez, az emberi szóhoz, a költőhöz, a kezdethez! Költőkben gondolkodunk! Halott, tegnapi költőkben. 1938 őszén *Kölcseyt* idéztük Szlovenszkon, 1939 pünkösdje már *Adyt* orozza. Halott, tegnapi költőkben gondolkodunk: ez a válaszuk, kincsünk és üzenetünk. Nem könnyű dolog ez. De nem is menekülés. A helyzet látszatra paradox és reménytelen: akik a holnap szálláscsinálóinak tudtuk magunkat, e kritikus órán szinte halálos tehetetlenséggel zuhanunk Ady mellé:

*Mert nem tehetnék ugyse jobbat,
Mint a Tegnapba élni belé
S átkozni silány emberségünk*

*Kit ítetünk és mégse jobbad**S ki ha lobbad: rosszabbra készül.*

Költőkben gondolkodunk, halott tegnapi költőkben és ime máris eljutottunk a mához, mert ez és ennyi a ma rettenete: a lobbadva rosszabbra készülő emberiség! A költő egyetlen szava ítéletet mond. Tegnapi a szó, de máig érő. 1914-ben fogant, de 1914-nek még csak most van szüretje. A halott Ady friss szituációt rögzíthet, mert a tegnap változatlan szimpotomái most futnak csak a maximumra. Itt kalauz, cáfolhatatlan és megvesztegethetetlen csak a Tegnap próbáját kiálló költő lehet. Ahol fegyver beszél, a szó értelmét kell megkeresni, ahol flottákban gondolkodnak, az ember helyét kell megállapítani. Aki embertelenség idején máig tündöklőn ember maradt, annak fontos mondanivalója lehet az antihumánus megszervezett kiteljesedése idején. Légy botor és légy bátor: költő is lehet mérték!

A költő a mérték! 1914-ben a politikus felszabadultan ugrott fejést a bizonytalanba. „Végre“ — kiáltotta Apponyi és „Ferencz Ferdinánd jár a hadak élén“: énekelte Gyóni. Csak a magabiztos, mértékbiztos költő látott tisztán fájdalomosan: „Sohse volt még kisebb az ember“. Az „éljen a háború“ részeg mámor volt, legjobb esetben kétségbeesett lelkesezés; miértjét és mikéntjét a véres-toll, a szolgál-toll igazolta és szabályozta. Költőnek, igaznak itt nem lehetett mondanivalója, csak ítélete. Ady ítélve különítette el magát és céhét mértéknek és értéknek. Háborús mottója a rezignáció szomorú elégtétele:

*S ha késlekedik az okosság**Nem poéta fájták okozták.*

Csoda-e, ha költőkben gondolkodunk? Amikor *Ligetfalu* München szákmánya lett, nem a régi magyar szálláshely — Ungarau — elherdált sorsa döbent belénk. Mi Kőlcseyt idéztük, aki ott a pozsonyi liget fái között eszmélt a magyar demokrácia víziójára: a megváltó és megtartó jövőre. Száz év múlva visszájára fordult minden: Kőlcsey ma elérhetetlen utópiának látszik, a haladás és szabadság magyar emberségét elföldelte a hatalom csizmaritmusa. Kőlcsey Ligetfalun nincs többé, az emlékek ott többé nincs talaja. Ahol halott emigrál, ott az élőkön fordul meg sorsa. Mi a ligetfalusi száműzöttet a pozsonyi hidon átmentettük, magunkba loptuk és azóta mondjuk, védjük, éltetjük a be nem váltott Tegnap nagyobb igazát. Aztán jött *Dévény*: Ady Endre megcsufoltatása és számonkérő feltámadása. Ki tud róla?

A kérdéssel messzebb kell kikötnünk, hogy a mához érhessünk. Adyról csak az tudhat, az összekuszált magyar mához csak az érhet, aki Adyval és Adyn át tört be Dévénynél új idők új dalaival. Aki ezt kikerülte, elmulasztotta, az mértéket téveszt. *A magyar sorsvállalás útja: Ady vállalása.* Adyt azonban csak az vállalhatja, aki Dévényt, mint nyugati kaput és a költőt, mint magyar jakobinust vállalja. A nyugati kapu elesett, a magyar jakobinus ígéit elemésztette az ellenforradalom. Ime dióhéjban a XX. század magyar történelme. Tudjuk: az egyszerűsítés problémakönnyítés és lehet felelőtlen léhaság. Ady és Dévény esetében a leegyszerűsítés: *felfokozás*, villámfényes összegezés, mert a magyarság sorsa nem kis mértékben itt dőlt el: Dévéynél és Adyval. Ki tud itt cáfolni? A kérdésre — „szabad-e Dévéynél betöröm új időknek új dalai-va!“ — a szorongásra — szabad-e sirni a Kárpátok alatt?“ — máig sem

hangzott el döntő magyar felelet. Ady Dévénynél hiába döngetett kaput, falat, Pusztaszer válasza harsogó „nem“ volt, kacaj, átok és rágalom. És az eredmény? 1939 pünkösdjé: az dunamedencei élettér német jogigényének betörése — dalban elbeszélve. Dévényi új idők új daltai! Akik nem engedték be Adyt Dévénynél, azok most — amikor a mindent a maga képeire terrorizáló német expanzió eredményesen döngetett kaput és falat — kénytelenek a játékhoz jó képet vágni. Pusztaszer újra néma, nincs kacaj és nincs átok. Az ellenség több és nagyobb, mint Ady Endre. *Tényleg országveszedelem* és nem lelkiismeretnyugtató rágalom. A szó a magyar pátosz torkán akad, Dévény így lesz történelem: bűn és bűnhődés!

Dévény jelzője — *porta hungarica* — magyar történelmet igazol. A kapu a valóságban 1918-ban esett el. Azóta: kirándulóhely. A pozsonyiakat kitűnő ribizlibora vonzotta, a szerelemben csalódottakat a magas várorom. Kvaterkaélet és ostoba halál! Ezt a Dévényt csak közvetlen környéke ismerte. De a magyar tájakon három évtizeden át, kikapcsolva és zavarva nagy körökben más Dévény hullámozott. És ez a Dévény szimbólum és valóság volt egyszerre. Az emberséges magyarság megéléséhez szükséges nyugati kulturkapu, mely Ady szövegezésében kategorikus forradalmi értelmet kapott. A visszajára fordult valóság most magával rántotta a szimbólumot is. Nincs többé. Más Dévény van, Ady nélküli, Nyugat nélküli, emberség nélküli, mi több: magyar nélküli! Ma Dévény az ellenforradalmi németiség által barbárizált Nyugat betörő kapuja.

Ebben az új viszonylatban Dévény nemcsak portyakapu, de egyben elrekesztő, lezáró gát Nyugat felé, az európai tudat felé. Minden azon fordul meg, mennyi Európa rekedt itt meg a lezárás pillanatában, micsonda szellemkészet és erkölcsöbbllet halmozódott fel Ady Nyugat-betörésével?! Növeltük-e a tőkét vagy feléltük? Alape még: lényeg, vagy elapróztuk és játék csupán, vagy ennél is csunyább: kisajátítás, alibiigazolás?! Az új dévényi portyakapu: a Nyugat kirekesztése, Ady kisemmizése. A színjáték szivdobogtatón idézi a magyar halál képét. De a halál, a megcsufoltatás pillanatában a feltámadás példáját és a feltámasztás kötelességét is: Ady Endrét. A némává és szolgamondanivalóvá dermedett életben büntetlen és makulátlan feleletet csak a halottak adhatnak. Halottak, kiket minden portyán poroszlók vetnek sirba és hiába, mert bennük a szent sir biztonsága:

*Hős emberségem, várakozz,
Szép álmokat áludj, lefénylett
Jós és jó magyarságom,
Hívni fog az élet
S feltámadások örök Rendje.*

Ady a magyar feltámadás, mert Ady a magyar halál kuvikja, jósa, megkiáltója, magyarázója és — *elriasztója*. Minden azon fordul meg: mit kezdünk vele? Soha költő pontosabb diagnózissal nem szolgált, soha magyar biztosabb gyógyszer nem hozott. A diagnózis bevált, de a gyógyszer megváltó nehézsége elzárult. Felcserek és kuruzslók, percemberkék és hatalmasságok rontották hitelét, átkozták erejét és hamisították igazságát. Dévény a halál képét idézi, de magyar tájakon sohse énekeltek és szónokoltak annyit „magyar feltámadásról“, mint e pillanatban. Ezen a ponton Ady újra bolond és perverz, magyargyalázó és hazaáruló lesz, mert a Dévénnel reflektorozott Ady nem dalolhat boldog idők elé. Ő a maga

gyászát vállalta „s azt a vétket, hogy, eljövendő bánásokat előre élek s jajgatok, hogy ti biztok“. Ez az Ady nem lehet mai halleluja és angyali üdvözet, de lehet — számonkérés. Harmincegynéhány elvesztegetett, meghamisított, eltékozlott, megbicsaklott év számadása. A magyar élet süketen fordult el Dévénytől, Adytól. Akiknek nem kellett a magyar jakobinus, azok elérték a „fegyverbarátság“ frázisán át a Landsknecht-valósághoz. Nincs ennél logikusabb, nincs ennél tragikusabb következmény. Ady elvesztette a magyar csatát. Ember volt az embertelenségben, magyar az úzótt magyarságban, itt csak idegenek arathattak, itt csak szolgák tapsolhatnak. Hosszu ütközet volt, csuf és rut, konok és dacos, sebes, halálos. Évekig tartott, krisztusi időt ért meg. Most Dévény pontot tett, Adyt befalzták. És a magyar tájakon feltámadást ünnepelnek, Ady nélkül, Dévény nélkül, Golgotha és Nyugat nélkül.

2. Magyar jakobinus dala

Mi történt Dévényben? Semmi különös és semmi szokatlan. Egy népiünnepély keretében a német dinamika újra kinyilatkoztatta közép-európai jogigényét: „ahol németek élnek, ott Németország van“. Ha ez nem Dévényben történik, eleresztjük a fülünk mellett. De Dévény nekünk: Ady és Ady a magyar sorskomplexum. Ahol visszájára fordul minden, ott a szem és fül kísérteties élességgel lát és hall. Mi történt Dévényben? A dunamedencei német népcsoportok természetes élettérré manifestáltak településeiket és nagynémet küldetéséssé önmagukat. Ehhez a gombhoz aztán odavarrták a kabátot, az ebben az élettérben élő többi népeket: a szlovákokat, magyarokat, cseheket, románokat és szerbeket. A települések „német sejtek és így a német élet támpontjai. De épp ez a szétszórási ad nekünk lehetőséget arra, hogy az egész életteret elárasszuk német étellel.“ Világosabban nem lehet beszélni. A szín az új és modern „közép-európai rendnek“ és az „új európaiasságnak“ megfelelően változott. A Dunamedence, ez a „fél-emberek, fél-nemzetecskék részére készült szegyen-kaloda“ új fogalmazást kapott és Dévény másult, most már egyértelmű német üzenet: „*Entflamme uns — deutsches Blut!*“ A bujtogatásra a visszhangot marciális öntudatossággal verik vissza az új és kiváltásos kulturhordozók: a pozsonyi és szepesi németek, az erdélyi szászok, a bánáti és egyéb svábok: „Wir stehen in deutschem Land... Wir warten schon lange auf die grosse Tat... Nehmt uns mit! Lasst uns nicht liegen, wir helfen Euch siegen, mit unserm Schritt!“

Lángolj fel bennünk német vér: ime a dévényi pünkösdi üzenet. Lélek szent ünnepén vér üzent: „új idők új zászlót üdvözölnek“. Ki emlékszik még Góg és Magóg fiára, a halott magyar költőre?! Róla nem tudnak, nevét nem említik, Ady nem lehet botlató kavics. Itt fegyver és vér beszél, hatalmi tudat és hódítás, természetes tehát, hogy az ünnepi szónok így kezdi beszédét: „Ott, azokon a sziklákon, még néhány év előtt Árpád szobra állott, jelöl annak, hogy ez a föld örök időkre magyar maradjon. A szobor már nem áll ott“. Tény: a szobor már nem áll ott. Árpád szobrát a csehek döntötték le. Egy friss, mohó imperializmus pubertás tette volt ez. Amikor ezt a tényt Karmasin gunyos elégtétellel nyugtázza, akkor kivilágosodik előttünk az értelem: a dunai népek egymást szaggatják, egymás szobrait döntik, egymást ócsárolják és gyengítik és a végén jön a német és nyugtázva tisztáz a maga javára. De ez a nyugtá-

zás nem tép szemeket, ez az önelégült tertius gaudens a legjobban érdekelteknél süket fülekre talál, sőt tapsot arat. Mert Dévény nemcsak portykapu és lezáró gát, de ennél veszélyesebb: a dunamedencei szervilizmus dicsérete! Pünkösdi ünnepén Dévény a Dunamedencét német élettérre manifestálta, rá egy hónapra pedig e szervilis-népek egyikével dicsértette e tisztázó kizárólagosságát. Mesteri rendezés, melyre csak hatalmi cinizmus képes. A vendégjogon Dévénybe invitált külföldi szlávok, szláv nyelven már a német új idők új dalait hallhatta: „Amikor itt állunk Dévényben, két nemzet egymáshoz való viszonyának *kitűnő* példájára akarunk rámutatni... A nagy német nemzet magatartása velünk szemben szép és igazságos... Hisszük, hogy az igazság és valóság, amelyik már rendet *kezdett* teremteni Középeurópában, egyszer egész Középeurópában is uralkodni fog.“

Mi a szervilizmus kritériuma? Hölderlin világosan megmondta: „Und es ehret der Knecht nur den Gewaltsamen“. Ime a dolgok új rendje! Ady újra csatát vesztett: dunamedencei mértékben először és végzetesen ott, ahol arra nem is gondoltunk. A modern észak-szláv líra legnagyobb ihletője Ady volt és hiába volt. A kérdésre: „Vajjon fölébred valahára a szolga népek Bábae“, a sürgetésre: „Miért nem találkozunk süvöltve az eszme-barrikádokon“, a parancsra: „Mikor fogunk már összefogni? Mikor mondunk már egy nagyot mi, elnyomottak, összetörtek, magyarok és nem magyarok?“ — másult Dévény felett: hatalom és szervilizmus dicsérete!

Ne törjünk pálcát valami olyan felett, ami itt a Dunamedencében oly végzetesen természetes. Schöpflin Ady „Duna vallomását“ Bismarck mondásához kapcsolja: „Nem tudok elképzelni nagyobb szerencsétlenséget, mint kis nemzet fiának lenni“. Ady ezt a nyomasztó érzést etikai maximummal paralizálta hatalmi tudatot kiküszöbölő erkölcsi küldetésével. Ezzel a nehezítő, de egymást etikai síkon humánummá, szolidarissá gazdagító módszerrel szemben áll a könnyítő, kapituláló módszer, melyet csak konjunkturatudat realizál. Ha nem vagyok nagy nemzet, leszek egy nagy nemzet vazallusa és kész a hatalmi illúzió. Egy nagy közösség, nagy hatalom részese, függvénye lenni: eloszlatja az alacsonyrendűségi tudatot és hasonulási, sőt azonosulási érzetet teremt. A tengely dinamikáját érezni, sikereitől „szövetségesi“ önérzetre gyulni: kell ennél ma nagyobb boldogság? A dévényi vendégszlávok külügyminisztere a legnagyobb természetességgel és a magától értetődés hangján jelenti ki: „Minden a német állam ellen intézett támadás, államunk elleni támadás“. Nincs ennél természetesebb és végzetesebb szituáció. „Ezer zsibbadt vágyból, mért nem lesz végül egy erős akarat?“ ime a felelet. Mintha csak *Bölogh* Edgár irratlan történelme rögzítené a dunai népsorsot: „idült nemzeti surlódásokat, közös népérdekek bárgyu nemlátását“. Micsoda szegényes és mégis nagyszerű, micsoda naiv és mégis felemelő epizód ebben a mostani „kifejtet“-ben a Sárló Dunanépek szalagjával díszített pesti Petőfi koszorúja! „Ne maradjon az eszme ifjúkori kalandos emlék, mulandó pusztá tüntetés“: könyörög történelmet a volt Sárlós vezér. De hallják-e ezt a hangot az ifjúkori kalandos emlék cimborái, megértik-e még az önmagukat mulóepizóddá bélyegző volt Sárlósok, hogy ez és ennyi a göröcsöt feloldó történelmi hang: „Magunkért szólunk majd és elrendeltetésünk ezt a hangot a béke s emberi összetartás egyetemes szózatává eme-

li." Ime: Adynak a Sarlóban kiért hangja! Árva összecsendülés ez, a be nem váltott örökség számonkérő hangja. Magyar hang az egyformán elnyomottakért és összetörtekért, magyar bánat, mely a Dunamedence bánata, magyar hang, melyet nem hatalmi tudat determinál, de emberi szolidaritás. Ady Endre: az emberjogok dunamedencei megkiáltója. A cím: történelem. Kiradirozhatatlan, cáfolhatatlan: „Magyar jakobinus dala“. 1789-hez értünk, de 1914-re döbbenünk.

43. Utolsó staféta

1789 és 1914 nem játékosan kiragadott évszámok, Dévény és Ady nem kapásból leírt nevek: a mai kalandorvilágtörténelem keretében pontos magyar történelmet rögzítenek. 1789-nek ma nemcsak jubileuma van, de sikkasztó ítélete is. Az emberi jogok magna chartáját a teutoburgi erdő állatbőrös tradíciójának modern „forradalma“ akarja és tudja multtá avatni. Az ellentétek összehozhatatlanok. Ime egy szerény példa: Franciaországban a zsidó hősi halottak tavaly szobrot kaptak, az ünnepi szónok a tengerészeti miniszter volt: „A francia forradalom ki nyilatkozta, hogy embereket nem szabad vérségük szerint megítélni, de szellemi és erkölcsi értékeik szerint. Mi nem hiszünk abban, hogy egész népeket le kell igázni, sőt eltüntetni. Mi hisszük, hogy az embernek joga van az életre, akármilyen is az arca és a bőre. Mi a szabad ember méltóságát valljuk. Mi nem kételkedünk, mert tudjuk, hogy a történelem türelmes és eljön a nap, amikor látni fogjuk, hogy eszménk az egész világ ideálja“. Erre a beszédre a feleletet Rust német kultuszminiszter adta meg: „Franciaország görcsösen ragaszkodik régi szelleméhez, hitet tesz mellette és egyre jobban vonakodik, hogy a faj mindent felülmuló jelentőségét elismerje. Az egyenlőség és szabadság eszméje, mely a csalhatatlan autoritás helyébe az észet helyezi, végeredményében a pusztá semmihez vezet.“

De e „semmi“ ellen még ma is, 150 év múlva is világot kell mozgósítani. A francia 1789-es eszmének a német tizennégyes eszme az ellenlábas. Az emberi nem egyetemes érdekét felváltotta a német faj világhuralmi igénye. 1789 a főbűnös: „minden baj eredete a francia forradalom“, itél a faji mitosz pápája *Rosenberg*. Az indokolást e fikciónak megfelelően Gernard *Utikal* „Der jüdische Ritualmord“ c. könyvében olvassuk: „A francia forradalom a zsidók forradalma, mert ezer és ezer árját végeredményében csak azért kellett legyilkolni, hogy a zsidók egyenjogúságot és szabadságot nyerjenek Európa országaiban“. Egy *Hegel*, de még egy *Fichte* is párhuzamot látnak a francia politikai forradalom és a német szellemi forradalom között, úgyhogy a francia *Cousin* e német szellemi forradalom hatása alatt definiálja a történelem fogalmát: „A történelem mindvégig a szabadság színjátéka, az egész emberi nem tiltakozása minden és mindenki ellen, aki azt béklyóba akarja verni. A történelem: a szellem felszabadítása, a lélek uralma. Ha a szabadság eltűnik e földről, véget ér a történelem“. Ma a francia forradalom felett a német tudomány *Streicher*jei ítélkeznek. És ez így van rendjén. A hatalmi principium: a történelemkivüliség állapota. És ha *Croce* Bismarckról írva megállapíthatta: „B. műve nem akart mást, mint a hatalom bizonyítékát“, akkor ma ez a hatalmi tudat — a tizennégyes sikertelenség revánsvágyától hajtva — a tekintetnélküliség maximumá-

ra futott: a háborús világnézeti proklamálására, a német viláгурalmi igény megvalósítására.

A német nemzetiszocializmus minden megnyilvánulása 1914-ből indult ki. A nemzetiszocializmus az első sikertelen tizennégyes alldeutsch-roham második, végleges javított kiadása: népi, faji imperializmus, kasszárnyaszocializmus, „feldgrauer Socialismus“. Közösségi forma, melyet csak a fegyver, csak a háború realizálhat. Szellem, mely csak paroxizmust engedélyez. Ime a fiatal irónemzedék szava: „A totális állam végcélja: a totális háború előkészítése. Utálok a demokráciát, mint a pestist... Nekem és fiatal társaimnak az, ami ma van, még mindig nem eléggé diktatórikus és abszolút. Kell, hogy háború legyen, mert a háború: Németország!“ (E. Jünger) Németország: háború, de régi értelelemnél, katonanemzetnél, imperializmusnál több. A háború ma világnézet, alfa és omega, lényeg, forma és tartalom: végre elért nemzeti egység! Ami tegnap még csak állampolgári kötelesség volt, „hadkötelezettség“, kivételes állapot, az ma bölcsőtől sirig tartó elkötelezettség. A német háborús világnézet: a fajelmélet fegyveres világigényessége, a német imperializmus messzianizmussá futtatása. *Rosenberg* tisztán formuláz: „A cél: életteret biztosítani jövőendő németek millióinak“. Az emberi nem egyetemes érdekét“, 1789 eszméjét felváltotta a német faj viláгурalmi kizárólagossága, a tizennégyes szellem. A haladás kétségtelen! 1789-től, az európai kultúra bombavető értelmezőinek jóvoltából, messzebb helyébe érdekelttség, a hajdani elkülönözöttség, szertehuzás helyébe szolidaritás lépett a népek között... Közös értelemmel karolják fel a szabadság, mivelttség, emberiség érdekeit“. Ezzel a hajszálpontos mérlegnyéllel a haladás útját *csak a mult felé* mérhetjük le. Ezen a magyar mérlegen csak 1789-nek van igazolása, de a mai Magyarországon csak 1914-nek van érdeme! E két évszám ellentétéből adódik az újabb magyar történelem minden eredménye. Ahogy a magyarság kulturális és politikai felemelkedése, lelki és szellemi nagysága, európai értelemmel telítődött szabadságtudata, negyvenkilences bukottságában is példaképpé magasodó jakobinizmusa 1789-hez fűződik, úgy minden lelki és szellemi eltörpülése, részvételen tizennyolcas bukása, minden mai félelme borongása és szolgamuszája a tizennégyben kicsucsosodott német csizmaszemlemhez fűződik. Bizonyíték kell, példa? Ha meg akarom határozni 1789 és 1914 helyét a magyar sikon, akkor Ady Endrét idézem.

Meg akarod tudni, hogy hová jutottunk? Lapozz vissza *Horváth Mihály*hoz, aki 75 évvel 1789 után és 75 évvel mai jubileuma előtt így rögzítette az eredményt: „Századunk mivelttségének egyik legszebb eredménye, hogy a népek már nem egyedül önmagunkkal foglalkoznak; hanem figyelmük az emberi faj legtávolabbi családaira is kiterjed: a régi közöny helyébe érdekelttség, a hajdani elkülönözöttség, szertehuzás helyébe szolidaritás lépett a népek között... Közös értelemmel karolják fel a szabadság, mivelttség, emberiség érdekeit“. Ezzel a hajszálpontos mérlegnyéllel a haladás útját *csak a mult felé* mérhetjük le. Ezen a magyar mérlegen csak 1789-nek van igazolása, de a mai Magyarországon csak 1914-nek van érdeme! E két évszám ellentétéből adódik az újabb magyar történelem minden eredménye. Ahogy a magyarság kulturális és politikai felemelkedése, lelki és szellemi nagysága, európai értelemmel telítődött szabadságtudata, negyvenkilences bukottságában is példaképpé magasodó jakobinizmusa 1789-hez fűződik, úgy minden lelki és szellemi eltörpülése, részvételen tizennyolcas bukása, minden mai félelme borongása és szolgamuszája a tizennégyben kicsucsosodott német csizmaszemlemhez fűződik. Bizonyíték kell, példa? Ha meg akarom határozni 1789 és 1914 helyét a magyar sikon, akkor Ady Endrét idézem.

Ady tudatában volt küldetésének páratlan jelentőségével. A szerénynek látszó célkitűzésben („egy poéta-Széchenyi vágytam lenni“) már csirájában fellelhető a legmagasabb célkitűzés, a tragédiáig exponáltság tudata, mely az egyedülvalóság gögfokán harsányan manifesztálja ön-

magát: „Magyarországnak, a magyarságnak ennyire exponens valakije még nem volt, mint én“. Ady tudatában volt eredő-voltának, elrendeltetésének — jövőhatásában. „Ifju szivekben élek“, „Nekem tilalom a vénülés“, „Mag hó alatt“: egész külön tanulmányt igényelne e tudat teljes kimutatása. Senki magyar költő feltámadását nem azonosította anynyira a magyar dies irae kikerülhetetlenségével:

Sokan sirnak majd még miattam

S elsiratják, amit sirattam.

Alkonyulnak, mire virradtam

S igazaimat majd riadtan

Érzik majd egy véres piacban,

Hová befutottak inatlan:

Sokan sirnak majd még miattam.

S akkor szabad csak nekem menni.

A dévényi kapubontás magyar kudarca csak a dies irae-ben teljesedhet ki — bűnhődéssé. A kérdésre: „szabad-e sírni a Kárpátok alatt“ nem jött felelet. A sorsdöntő különvéleményre csak a költő árva visszhangja felelt önmagának: „sokan sirnak majd még miattam, s elsiratják, amit sirattam“. És ennyi a magyar itélet, ez a magyar helyzet. Ady megváltatlan, Dévény megvívatlan. Ady ittrekedt rab: bíró, aki itéletének foglya, a megváltatlan magyarság tragikus továbbélője, példa, mementó, muszájherkules, aki nem élhet, de nem is halhat, aki nem mehet, mert, ha sok minden el is végeztetett, bizonyos, hogy semmi sem tisztázódott. Ady el nem mulhat, el nem mehet, amíg feltámadása csak számonkérés és nem beteljesedés és — így megváltás.

Ady a magyar probléma megváltatlan exponense. Félremagyarázása, kikerülése, hamis értékelése csak a probléma mellékvágányra tolatását eredményezheti, a nehéz és kötelező örökség kisemmizését. A magyar élet torzók egymásutánjából, felhigitásából élőködik. Befejezetlen tetek és megemésztetlen problémák ez idült állapot konzerválására csábitanak és így a kezdeti csirák, szándékok és eredmények meghamisítására. Csak ami torzó, csak ami befejezetlen, lehet lelkiismeretnyugtató örökösök kezében önigazolás és multherdálás. A mult század világfelfigyeltető magyar fellobbanásai elválaszthatatlanok 1789-től. A szabadkőműves kezdet, Bacsányi párizsi iránymutatója, a vérmezei nyakazás, Kazinczy, a reformkor, az irodalmi aranykor, Petőfi és negyvennyolc: csupa beteljesedés, megváltás nélküli torzók — visszájára fordult értelemmel a méltatlan utódok kezében! Petőfi 1848 júniusában a pesti Egyenlőségi Klub programját így kezdi: „A szabadság, egyenlőség, testvériség eszméi valósággá nem lettek“. Ma 1789: kezdete minden rossznak. Már pedig ami *Rosenberg* szerint igaz, az kell, hogy magyar vonatkozásban is helytálló legyen. 1914 német programja, a német-magyar fegyverbarátság csak így lehet megváltó magyar probléma! 1789-nek ma van itélete és próbája. El akarják temetni, hamis itélettel likvidálni és eifelejtik, hogy vele temetődik minden, ami szép, nagy és szabad volt, minden, ami vádol, ami megváltatlan és megemésztetlen. Nagy temetés készül itt: a páholyok már rég becsuktak, a vérmezei mártirok árokszélre kerülnek, Bacsányi figyelő szeméit kitolják, a vakság a lovasberényi rádióra van beállítva, Petőfi destruktív komédiás, az új reformkor „vig munkást“ prezentál Ley-módra és negyvennyolc befut a

Jaross-Milotay akolba. 1914 világterrorizáló szelleme ma statáriumot tart 1789 felett. Temetik, földelik a magyar jakobinusokat Bacsányitól Adyig. És ezt a műveletet magyar feltámadásnak nevezik. Ki mai magyar tud elképzelni feltámadást Ady nélkül, 1789 háború előtti utolsó magyar stafétája nélkül?! Ady volt a nagy hitető: „*végre befűthet a mi kis stációnkra is az eddig csak stafétákat küldő szent francia forradalom*“. A dévényi új idők dalai, 1789 dalai voltak, a soha végig nem énekelt, ki nem dalolt dalok. Ady addig dalolta, míg fel nem engedett a közöny és harc indult körötte, miatta, mellette és kísértett Dózsa, álmódott a proletár, fészket, célt lelt az értelem, szláv, román, magyar bánat eggyé készült, de az utolsó staféta egy szép nap különös nyáréjszákára döbbent. 1789 utját végzetesen elrekesztette 1914 és Ady fejezetzárón, történelmet összegezõn hagyta ránk utolsó üzenetét, végzetes igazát:

*Baljóslatu bús nép a magyar.
Forradalomban élt s ránk hozták
Gyógyítónak a Háborút, a Rémet
Sirjukban is megátkozott gazok.*

Add tovább... Oh add tovább az igazságot a manak, amikor ez a gyógy mód már vallás és forradalom, erkölcs és szellem, törvény és világnézet, hurrá és megváltás!

BERT BRECHT: AMA NAPON SZEPTEMBER KÉK HAVÁBAN...

Fordította: FALUDY GYÖRGY

*Ama napon szeptember kék havában
csendesesen egy kis szilvafa alatt
úgy tartottam kezemben õt, a sápadt
szerelmet, mint legszebbik álmomat,
bámulva azt a messze-messze felhõt,
mélyet felettünk úsztatott a menybõlt:
fehõren szállt és végtelen magasan,
s mikor megint az égre néztem, nem volt.*

*Ama nap óta hónapok és holdak
eveztek el fakón és mereven,
a szilvafákat rég a tüzre dobták,
s ha megkérdeznél: hol a szerelõm?
azt válaszolnám: nem emlékszem rája,
csak azt sejttem: rég volt, sok év elõtt,
de arcát, lám, azt már csak elfeledtem,
s csak azt tudom, hogy megcsókoltam õt.*

*És azt a csókot is feledtem volna,
ha az a felhõ nem lett volna ott:
de azt nem tudtam s nem tudom feledni,
olyan fehér volt, olyan fenn úszott.
A szilva már talán megint virágozik
és az a lány már hitveságyból kél fel:
de a felhõ csak egy percig virágozott,
s mikor felnéztem, továtúnt a széllal.*